

Atodiad 2: Adroddiad Ymateb

Ymateb Cyngor Gwynedd i'r ddogfen ymgynghori

Rhan 1: Hybu'r Gymraeg

Mae'r adran hon yn delio gyda rôl y Llywodraeth wrth hybu'r Gymraeg.

Mae'n amlinellu'r meysydd polisi cenedlaethol sy'n hanfodol i'r Gymraeg. Rhoddir sylw yma i'r polisi addysg ac i'r ddarpariaeth newydd 30 awr o ofal plant am ddim. Mae hyn wrth gwrs yn cydfynd gydag ymrwymadau Cymraeg 2050, sydd yn rhoi llawer o bwys ar greu siaradwyr Cymraeg drwy'r system, addysg.

Yr hyn sydd ar goll yma yw unrhyw gyfeiriad pendant at feysydd megis cynllunio a'r economi. Mae pwynt 51 (t.15 y ddogfen lawn) yn cyfeirio at "meysydd polisi eraill sy'n cael effaith bwysig ar hyfywedd y Gymraeg mae cynllunio, llywodraeth leol, gwasanaethau cymdeithasol ac iechyd" ond nid yw'n manylu ar hyn.

Mae'r adran hon hefyd yn awgrymu newid yn y ffordd y mae cyrff fel y mentrau iaith, yr urdd a'r Ffermwyr Ifanc yn cael eu hariannu a'r llinellau atebolrwydd, yn ogystal ag amheuaeth am ffrydiau arian ychwanegol yn y maes hwn yn y dyfodol.

Mae'r trydedd rhan yr adran, "Opsionau" yn amlinellu'r dewisiadau posib ar gyfer strwythur newydd a lle bydd y gwahanol swyddogaethau a chyfrifoldebau yn gorwedd. Mae'r Llywodraeth yn ffafrio

Ymateb drafft:

Rôl Llywodraeth Cymru:

Meysydd polisi cenedlaethol eraill sydd yn hanfodol i'r Gymraeg – sôn yma am addysg a'r meysydd a gaiff eu crybwyll yn y Strategaeth, ond dim sôn am feysydd eraill lle mae potensial i fod yn dylanwadu ar ddefnydd iaith. Yr un gwendid â sydd yn y strategaeth 2050 ei hun, sef dim sôn am gynllunio ag economi a thwristiaeth.

Maes arweiniol ychwanegol: Cynigiwn y gellir ychwanegu dylanwadu ar feysydd ymchwil gan Brifysgolion – annog astudiaethau ymarferol ar faterion a themâu sydd yn codi o'r Safonau ac a fyddai yn gwella ein dealltwriaeth o sut mae pobl yn defnyddio gwasanaethau. Maes technoleg yn arbennig o bwysig - cyn mynd i fuddsoddi ar gynnwys Cymraeg rhaid cael sail dystiolaeth ac ymchwil i ddangos sut mae pobl yn chwilio am yn defnyddio'r Gymraeg ar y we.

Gallai hyn fod yn fuddiol i sefydliadau a chyrff wrth gynllunio yn ieithyddol.

Adnoddau eraill Llywodraeth Cymru:

Nid yw'r newidiadau hyn yn cael eu hesbonio yn glir yn y papur gwyn, ac felly mae'r ansicrwydd hwn yn achosi pryder i ni. Rydym wedi gweithio yn galed dros y blynyddoedd diwethaf i fagu perthynas a dealltwriaeth gyda swyddogion y Llywodraeth, yn enwedig o safbwynt sefyllfa unigryw Gwynedd a'r gofynion ac anghenion hybu sydd yn berthnasol i'r sir, ac felly byddai gorfod sefydlu perthynas o'r newydd gyda chorff arall yn gallu bob yn problemus.

Mae teimlad bod y Comisiwn yn mynd i orfod gwneud mwy o waith hybu, ond heb arian ychwanegol.

Opsiynau:

Mae **Opsiynau 2 a 3** yn golygu sefydlu 3 chorff, ac ni fyddem yn cefnogi hynny dan unrhyw amgylchiadau. Credwn yn gryf bod angen gweithio ar yr hyn sydd eisoes yn bodoli ac addasu cyfrifoldebau, yn hytrach na chreu mwy o newid a chymhlethdod yn rhy fuan. Rhaid rhoi amser i drefniadau sefydlu cyn gorfodi newid mawr arall.

Yr hyn sydd o blaid **Opsiwn 4** a'r syniad o sefydlu un corff yw y byddai yna elfen o annibyniaeth, gyda'r swyddogaeth hybu led braich oddi wrth y swyddogaeth o osod y safonau.

Serch hynny, mae gennym bryderon am yr opsiwn hon am nifer o resymau.

- Byddai newid o'r fath, er mai ffurf o ailstrwythuro ac addasu swyddfa'r Comisiynydd sydd yma i fodel tebycach i Fwrdd yr Iaith gynt mewn gwirionedd, yn dal i fod yn newid mawr, ac mae'n cymryd amser i unrhyw newid gael effaith. Byddai cyfnod hir tebygol o sefydlogi ac addasu i gyfrifoldebau yn gallu arwain at gyfnod ansefydlog arall i'r cyrff a'r asiantaethau sydd angen arweiniad a chymorth.
- Nid ydym yn siŵr a allai'r holl gyfrifoldebau a amlinellir eistedd yn gyfforddus o dan yr un ymbarél. Mae canoli'r swyddogaethau hybu yn gwneud synnwyr ar yr wyneb, ond mae'r Safonau yn rhoi cyd-destun gwahanol iawn i ni ac felly mae angen i unrhyw gorff fod yn gallu ymateb i'r cyd-destun cyfredol yma. Mae'r opsiwn a gynigir yn gofyn i'r corff fod yn monitro'r Safonau (ond nid eu gosod) yn ogystal â bod yn bwynt cyswllt ac yn ddyrannwr grantiau ar gyfer gweithgarwch yn ymwneud efo hybu'r Gymraeg. Byddai angen trefniadau a strwythur clir i sicrhau bod pob maes yn cael sylw teg, ac felly nid yw'r cynnig yn y papur gwyn ar ei ben ei hun yn rhoi'r sicrwydd hwnnw i ni.
- Mae tynnu'r dyletswydd gosod y safonau yn un peth, ond os oes rôl gorfodi ac ymchwilio i gwynion yn dal i eistedd efo'r Comisiynydd/Comisiwn, mae yna dal bosiblwydd o wrthdaro buddiannau. All un sefydliad wir fod yn bastwn ac yn foronen ar yr un pryd? Byddai'n anodd iawn cadw cydbwysedd a byddai angen gwneud yn siŵr bod unrhyw fonitro yn cael ei wneud mewn ysbryd o geisio gwella gwasanaethau yn hytrach na craffu ar wendidau. Byddai hyn yn gofyn am newid agwedd gan y sefydliad, ac hefyd gan swyddogion y cyrff cyhoeddus sydd eisoes yn rhan o drefn y Safonau, er mwyn i bawb symud ymlaen gyda'i gilydd.
- Mae cwestiwn hefyd, os yw'r Llywodraeth yn gyfrifol am osod y Safonau, ai nhw hefyd ddylai fod yn gyfrifol am unrhyw orfodi a chosbi. Hyd yn oed gyda'r newidiadau a gynigir i'r drefn gwynion, sydd yn ei gwneud yn fwy hyblyg, mae'n anodd gweld sut y gallai un corff fod yn hybu ac yn rhoi cefnogaeth os mai nhw sydd hefyd yn ymchwilio. Ac eto, rhaid cadw'r drefn hon yn annibynnol.
- Mae **Opsiwn 4** hefyd yn golygu mai'r corff yma fydd yn dyrannu arian grant ar gyfer sefydliadau fel y Mentrau Iaith. Mae peryg i'r un corff yma gael ei ymestyn yn ormodol, ac i

adnoddau fynd yn brin i wneud unrhyw wahaniaeth gwirioneddol. Byddai angen sicrhau felly bod y gyllideb yn briodol, ac yn cynyddu yn ôl yr angen, yn hytrach na bod disgwyl i'r corff ymgymryd â mwy o ddyletswyddau dan yr un gyllideb.

Rhan 2: Llywodraethiant ac Atebolrwydd:

Amlinellir yma y trefniadau llywodraethiant newydd posib. Mae'n cynnig sawl model llywodraethu, yn dibynnu ar pa fodel fydd yn cael ei ddewis yn rhan 1. Gan mai sefydlu Comisiwn y mae'r Llywodraeth yn ei ffafrio, opsiwn 3 sydd yn amlwg yn cael ei ffafrio yma.

Mae'r adran hon hefyd yn delio gyda dyletswyddau'r Llywodraeth i lunio strategaeth iaith.

Ymateb drafft:

Rydym mewn egwyddor yn cefnogi Opsiwn 3, sef sefydlu Comisiwn y Gymraeg, er mwyn gallu cael sicrwydd am atebolrwydd – yn enwedig o ran y cyfrifoldebau newydd.

Yn sicr mae llawer o'r pryderon am y system bresennol wedi bod ynghlwm wrth y ffaith bod unigolyn gyda'r grym i wneud penderfyniadau ar faes sydd yn aml yn llwyd yn hytrach na du a gwyn. Byddai angen gweld strwythur adrannol arfaethedig ar gyfer y corff er mwyn cael syniad o sut y byddai'n gweithio a sut byddai'r gwahanol swyddogaethau yn cael sylw teg.

Dyletswyddau Llywodraeth Cymru o dan adran 78 Deddf Llywodraeth Cymru 2006

Mae ychydig o ansicrwydd ynghylch y cynnig hwn. -Er yn croesawu'r syniad y byddai strategaeth y Comisiwn yn cyfrannu yn uniongyrchol at weledigaeth Cymraeg 2050 – a bod hyn yn adlewyrchu'r modd yr ydym ninnau yma yng Nghyngor Gwynedd yn ceisio uno'r cyfeiriad a'r weledigaeth strategol hir dymor drwy blethu'r Strategaeth gyda'r Cynllun Llesiant ac ati – mae gennym bryder bod yr hyn a gynigir yma yn aneglur.

Nid ydym yn credu mai cyfrifoldeb y corff annibynnol (Comisiwn) fydd gweithredu Cymraeg 2050, er y dylent fel pob sefydliad a chorff cyhoeddus arall allu dangos sut y maent yn cyfrannu tuag ati.

Cytuno bod adrodd bob blwyddyn ar strategaeth hir dymor yn afrealistig, ond ni ellir ychwaith golchi dwylo o gyfrifoldebau ehangach.

Mae pryder nad oes atebolrwydd digon clir i adrannau o fewn y Llywodraeth ei hun, fel gwasanaeth sifil, i fod yn dangos y ffordd ac arwain drwy esiampl.

Rhan 3: Safonau'r Gymraeg

Mae'r rhan hon yn esbonio'r newidiadau a gynigir i drefn bresennol y Safonau iaith.

Mae'r newidiadau yn ceisio symud at drefn fwy cytbwys a theg, sydd a llai o "orfodaeth" ac sydd yn rhoi mwy o bwyslais ar "unioni".

Mae hefyd yn cynnig newidiadau fydd yn ceisio unioni llawer o'r ansicrwydd sydd yn bodoli o amgylch diffinio nifer o safonau.

Ymateb drafft:

Mae posib bod y llywodraeth yn eu cynigion yn ceisio bod yn rhy hyblyg ac yn ceisio ateb problemau pawb, ac y gallai hynny yn y pen draw arwain at fwy o anghysondeb. Mae llawer o sôn am ddiwygio neu ddileu safonau, a bydd angen bod yn ofalus nad yw hyn yn gymhlethu pethau fwy.

Yn y bôn, yr hyn sydd ei angen yw dealltwriaeth mai ar daith ydym ni ac y bydd cyrff yn cyrraedd y nôd a wahanol adegau. Ond mae peryg o beidio gosod y safonau perthnasol o'r cychwyn y byddai cyrff yn cymryd eu hamser i weithredu heb fod yn cadw golwg ar lle mae angen iddynt gyrraedd yn y pen draw. Mae angen lleihau'r eithriadau a gweithio ar sut i annog continwwm o welliant.

Byddai cynlluniau eithrio (opsiwn 4) yn rhoi gormod o rym i sefydliadau, ac mae gosod set fechan o safonau cyffredinol yn beryg o wanhau'r ymrwymiad sydd yn dechrau amlygu ei hun ymysg y cyrff cyhoeddus i weithredu.

Er ein bod yn cytuno mai'r opsiwn orau yw diwygio'r system bresennol felly, bydd angen llawer mwy o wybodaeth, ac enghreifftiau penodol i ni fod yn cwbl sicr.

Hawliau i unigolion ddefnyddio'r Gymraeg

Credwn y dylid ystyried yr opsiwn hon ar wahân i'r ystyriaethau ynghylch diwygio'r Safonau. Rydym o'r farn y dylai'r mesur gynnwys rhyw fath o ymrwymiad sylfaenol i hawliau unigolion. Er yn cydnabod y byddai diffinio hyn yn anodd, credwn bod angen i bobl gael y sicrwydd y bydd eu hanghenion ieithyddol yn cael eu parchu, ac mai dim ond drwy osod hawl cyfreithiol y gellir gwneud hynny. Mae Cyngor Gwynedd yn dilyn yr egwyddor mai'r hyn sydd orau i'r trigolion sydd yn dod gyntaf, ac y byddwn wrth gyflwyno gwasanaethau sydd yn rhoi pobl Gwynedd yn ganolog i bob peth. Yng nghyswllt y safonau a gweithrediad ein polisi iaith, mae hyn yn golygu ein bod yn edrych ar yr hyn sydd orau i'r unigolyn, a'r hyn y mae nhw ei angen, yn hytrach na'r hyn sydd fwyaf hwylus neu fwyaf ymarferol i'r darparwr. O ddilyn yr un egwyddor, a gosod cynsail yn y Mesur, gellid sicrhau bod gorfodaeth ar sefydliadau i ymateb i anghenion pobl ac i ddarparu gwasanaeth yn Gymraeg os oes wir ei angen. Byddai hyn yn cyd-fynd â'r egwyddorion yn Mwy na Geiriau, sydd yn gosod fframwaith ar gyfer y gwasanaethau iechyd a gofal, i ystyried "angen" yn hytrach na "dewis" iaith. Mae'r Safonau eisoes yn cynnwys cyfeiriad at gyfarfodydd sydd yn ymwneud efo llesiant, er enghraifft, a gellid yn syml ehangu ar hynny. Byddai gosod hawl i unigolion ddewis a defnyddio'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd lle mae'n ymwneud a lles a materion personol, er enghraifft, yn cryfhau hawliau'r cyhoedd.

Heb osod yr hawl sylfaenol, mae peryg y bydd rhai sefydliadau yn dal i ddadlau nad oes "galw".

Dosbarthiad Safonau a dyletswyddau cynllunio ieithyddol

Er bod peryg i newid dosbarthiad y safonau ychwanegu eto at ddryswch ac anghysondeb, mae posib cytuno a'r diffiniad a roddir o safonau sydd yn ymwneud â hawliau'r unigolion a safonau sydd yn ymwneud â chynllunio ieithyddol. Mae'n wir bod y rhan fwyaf o'r safonau fel ag y maent yn

ymwneud efo gweithdrefnau, ac nad ydynt o ddiddordeb o gwbl i'r rhai sydd yn derbyn gwasanaethau, ac felly y byddai diffinio'r safonau o dan y ddau bennawd hwn yn gallu gwneud pethau'n fwy eglur ac yn helpu sefydliadau i ddeall eu dyletswyddau.

Rydym yn cytuno bod angen gosod mwy o ddisgwyliad i sefydliadau gynllunio yn ieithyddol, ac mae'n bwysig eu bod yn gweld sut mae eu hymdrechion i gynllunio'r gweithlu ac ati yn cyfrannu at y weledigaeth ehangach.

Rhaid hefyd cael cyswllt cliriach rhwng y Safonau a fframweithiau a pholisïau eraill perthnasol, megis fframwaith Mwy na Geiriau a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, ac mae gosod dyletswydd cynllunio ieithyddol, sydd yn annog sefydliadau i edrych ar y cysylltiadau ac i uno cynlluniau perthnasol, yn fodd o wneud hynny.

Ond byddai angen rhoi arweiniad clir i sefydliadau er mwyn iddynt ddeall yr hyn sydd yn ddisgwyliedig.

Gweithdrefnau ar gyfer gwneud, gosod, gweithredu a gorfodi Safonau

Gwneud a gosod safonau ar gyrrff

Rydym yn cytuno â'r cynnig i roi cyfrifoldeb am osod y Safonau i'r Llywodraeth, ac y dylai'r broses ymgynghori cyn eu gosod fod mor syml a chyflym â phosib.

Nid ydym mor sicr am y cynnig i roi pwerau cyhoeddi codau ymarfer neu ganllawiau mewn perthynas â'r safonau i Lywodraeth Cymru. Gellir dadlau os mai'r Comisiwn arfaethedig sydd â'r cyfrifoldeb hybu, mai gyda'r corff hwnnw y dylai'r ddyletswydd eistedd.

Os mai ceisio eglurder ar ddiffiniad safonau yw'r bwriad, gallai eistedd gyda'r Llywodraeth, ond fel arall, ac os mai'r bwriad yw cynnig arweiniad a rhannu arferion da, yna siawns mai o dan y fantell hybu y mae'r lleoliad mwyaf addas. Nid yw'r Comisiynydd, dan y drefn bresennol, wedi bod y mwyaf effeithiol o safbwynt cynhyrchu codau ymarfer a chanllawiau, ond mae hynny beryg oherwydd eu bod yn ei chael yn anodd diffinio'r ddwy rôl, a chynnig cyngor ac arweiniad ar yr union safonau y maent i fod i'w rheoleiddio. Bydd angen bod yn sicr nad yw'r un gwrthdaro yn digwydd yn y dyfodol a chredwn y byddai unrhyw ganllawiau yn cael eu derbyn yn well gan y corff annibynnol os mai prif fwriad y newidiadau hyn yw magu ewyllys da ag agweddau cadarnhaol.

Gwneud a gosod safonau ar sectorau

Cytuno y dylai fod gan y Llywodraeth bwerau i osod safonau ar sectorau penodol.

Cwynion

Rydym yn cytuno yn gyffredinol gyda'r newidiadau a gynigir i'r drefn gwynion. Yn achos hawl y Comisiwn arfaethedig i gynnal ymchwiliadau ar ei liwt ei hun os yw mater yn dod i'w sylw sydd yn awgrymu nad yw corff yn cydymffurfio, rhaid sicrhau bod y sylfaen dystiolaeth ar gyfer unrhyw ymchwiliad o'r fath yn gadarn, ac nad yw yn seiliedig ar farn unigolyn neu ar un digwyddiad ar hap yn unig. Rhaid caniatáu i gyrrff ymateb yn llawn ac yn ystyrlon i gwynion, ac mae hynny yn golygu bod angen gwybod beth yw natur y gwyn, gan gynnwys manylion am leoliad a dyddiad ac ati. Drwy gelu gwybodaeth a pheidio datgan yn glir beth yw'r gwyn, nid oes modd i sefydliad farnu pa wybodaeth

sydd ei angen a pha dystiolaeth sydd yn hanfodol. Drwy gael y manylion yn llawn ar y cychwyn, bydd posib symleiddio'r broses a sicrhau nad oes amser ac adnoddau prin yn cael eu gwastraffu yn y cyrff.

Rhan 4: Cwmpas y cyrff sy'n ddarostyngedig i ddeddfwriaeth y Gymraeg

Cytunwn mewn egwyddor a'r cynnig y dylid dileu'r cyfyngiadau a osodir yn y Mesur presennol fel bod modd i'r Llywodraeth osod safonau ar gyrff sector breifat, ond nid ydym yn cytuno y dylid cyfyngu hynny i safonau sydd yn ymwneud gyda gwasanaethau a gyflenwir i gwsmeriaid yn unig. Er bod dymuniad i weld llai o faich gweinyddol yn gyffredinol yn y Safonau, nid ydym yn credu y byddai'n ddoeth eithrio y safonau cadw cofnodion yn gyfan gwbl. O ystyried y drafodaeth flaenorol am swyddogaethau cynllunio ieithyddol, mae cadw cofnodion yn rhan hanfodol o dystiolaethu bod cyrff yn cynllunio yn fwriadol i ateb gofynion ac anghenion y cyhoedd.